

โตไม่รู้ล้ม (DO MAI RU LOM)

คณะกรรมการจัดทำตำราอ้างอิงยาสมุนไพรไทย*

ในคณะกรรมการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย

Herba Elephantopi Scaberis

โตไม่รู้ล้มเป็นส่วนทั้งต้นแห้งของพืชที่มีชื่อ
วิทยาศาสตร์ว่า *Elephantopus scaber* L. ใน
วงศ์ Asteraceae (Compositae)^[1-3]

ชื่อพ้อง *Elephantopus mollis* Kunth

ชื่ออื่น ขี้โพนกุ่ม, หญ้าโพนกุ่ม, หญ้าปราบ,
หญ้าโพนกุ่ม, หญ้าสามสิบสองหาบ, prickly
leaved elephant's foot^[2-3]

ลักษณะพืช ไม้ล้มลุก สูง 10 - 80 เซนติเมตร
ลำต้นแข็ง ตั้งตรง มีขนยาวเอนราบ ใ้เป็นใบเดี่ยว
เรียงเวียน ใบที่โคนต้นเรียงถี่คล้ายกระจกรอบใกล้
ผิวดิน แผ่นใบรูปไข่กลับแกมรูปขอบขนาน กว้าง
1 - 6 เซนติเมตร ยาว 5 - 35 เซนติเมตร ปลาย

แหลม โคนสอบ ขอบหยักซี่ฟัน จักฟันเลื่อย หรือ
เรียบ เป็นคลื่น มีขนยาวประปรายทั้งสองด้าน
หรือด้านบนค่อนข้างเกลี้ยง เส้นแขนงใบข้างละ
12 - 25 เส้น ก้านใบสั้นมาก อาจพบยาวได้ถึง 1.5
เซนติเมตร ใบที่อยู่เหนือโคนต้นขึ้นไปจะมีขนาด

*ประธานอนุกรรมการ นพ. วิชัย โชควิวัฒน์, รองประธานอนุกรรมการ ศ.ดร. ชัยนต์ พิเชียรสุนทร, อนุกรรมการ ศ.ดร. พเยาว์
เหมือนวงษ์ญาติ, รศ. กัลยา ภาราโดย, รศ.ดร. วันดี กฤษณพันธ์, รศ.ดร. รพีพล ภโวาท, นายวินิต อัครกิจวิวิ, นพ. ปราโมทย์
เสถียรรัตน์, ดร. ก่องกานดา ชยามฤต, นางจรรย์ย์ บันลิตี, น.ส.นันทนา สิริชัย, นางนัยนา วราอศฺวปดิ, นางเย็นจิตร เตชะดำรงสิน,
นางอภิญญา เวชพงศา, นายวุฒิ วุฒิธรรมเวช, ผศ. ร.ต.อ.หญิง สุชาดา สุขหรั่ง, นายยอดวิทย์ กาญจนการุณ, นางพรทิพย์
เต็มวิเศษ, อนุกรรมการและเลขานุการ ดร. อัญชลี จูฑะพุทธิ, อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ น.ส. สารินี เลนะพันธ์, นางบุษราภรณ์
จันทา, น.ส.จิราภรณ์ บุญมาก, ว่าที่ ร.ต. ทวีช ศิริมุลิกะ

เล็กลงเป็นลำดับ ใบบน ๆ มักไม่มีก้านและมีโคนใบโอบลำต้น *ช่อดอก* แบบช่อกระจุกแน่นแยกแขนง ส่วนมากแยกสอง ออกที่ยอด ช่อยาวได้ถึง 30 เซนติเมตร ช่อกระจุกแน่น กว้างประมาณ 1 เซนติเมตร มีเฉพาะดอกย่อยกลาง (disc floret) แต่ละช่อกระจุกแน่นมีใบประดับ 3 - 4 ใบ รูปไข่กว้าง ปลายแหลม และมีวงรีประดับที่มีรีประดับรูปใบหอกแกมรูปขอบขนาน ปลายแหลม ประมาณ 8 อัน เรียงเป็นวง 2 วง วงนอกมี 4 อัน วงนอกยาวประมาณ 5 มิลลิเมตร ค่อนข้างเฉียงหรือมีขนประปราย วงในยาวประมาณ 1 เซนติเมตร มีขนหนาแน่น ด้านบนของฐานดอกเฉียง ดอกสมบูรณ์เพศ ไม่มีก้านดอก กลีบเลี้ยงเป็นขนหรือแพปัส กลีบดอกโคนเชื่อมติดกันเป็นหลอดยาว 5 - 9 มิลลิเมตร สีขาว ปลายแยกเป็น 5 แฉก รูปใบหอกแคบ ยาว 2 - 3 มิลลิเมตร สีม่วงหรือสีม่วงแกมแดง เกสรเพศผู้ 5 อัน ติดในหลอดกลีบดอก รั้งไขได้วงกลีบ มี 1 ช่อ มีอวูล 1 เม็ด ก้านยอดเกสรเพศเมียเรียวยาว ยอดเกสรเพศเมียมี 2 พู ผล แบบผลแห้งเมล็ดล่อน รูปทรงกระบอกแคบ ยาวประมาณ 4 มิลลิเมตร มีสันตามยาว 10 สัน มีขนนุ่ม และมียางค์คล้ายขนแข็ง สีขาว ยาว 4 - 6 มิลลิเมตร *เมล็ด* เล็ก รูปทรงรีแกมรูปไข่^[3-5]

ถิ่นกำเนิดและการกระจายพันธุ์ พืชชนิดนี้มีเขตการกระจายพันธุ์ในเขตร้อน ในประเทศไทยพบทั่วทุกภาค ตามป่าละเมาะ ชายป่าโปร่ง ในต่างประเทศพบที่อินเดีย ศรีลังกา ภูมิภาคอินโดจีน ภูมิภาคมาเลเซีย^[3-5]

ลักษณะเครื่องยา โดไม่รู้ล้มเป็นส่วนทั้งต้นแห้ง พบได้ทั้งต้นที่สมบูรณ์และขึ้นส่วนของต้น

และราก อาจพบดอกอ่อนปนมาด้วย สีเขียวแกมสีน้ำตาลถึงสีดำ หิงกอ กลิ่นเฉพาะ รสจืดกร่อย

องค์ประกอบทางเคมี โดไม่รู้ล้มมีองค์ประกอบทางเคมีที่สำคัญเป็นสารในกลุ่มเซสควิเทอร์พีนแลคโตน (sesquiterpene lactones) หลายชนิด เช่น สคาร์เบอร์โทพิน (scarbertopin)^[6-7], ไอโซสคาร์เบอร์โทพิน (isoscabertopin), ดีออกซีอีลิแฟนโทพิน (deoxyelephantopin), ไอโซดีออกซีอีลิแฟนโทพิน (isodeoxyelephantopin)^[7], อีลิแฟนทิน (elephantin), อีลิแฟนโทพิน (elephantopin)^[8], เจอมาคราโนไลด์ (germacranolide)^[9-10] และสารในกลุ่มเซสควิเทอร์พีน-ไกลโคไซด์ (sesquiterpene glycosides) เช่น ครีพิไซด์ อี (crepiside E)^[11] นอกจากนี้ ยังมีสารในกลุ่มไตรเทอร์พีน (triterpenes) เช่น แอลฟา-เคอร์คิวมิน (alpha-curcumen), บีตา อะไมริน (beta-amyrin), เอพิฟรีเดลานอล (epifriedelanol) และ ลูปีออล (lupeol)^[12] นอกจากนี้ ยังพบสารกลุ่มสเตียรอยด์ (steroids) ที่สำคัญ เช่น สติกมาสเตอร์อล (stigmasterol)^[10-13] และวิทานอลิด (withanolide)^[14] สารกลุ่มแอลคาลอยด์ (alkaloids) และฟเลโวนอยด์ (flavonoids)^[15]

ข้อบ่งใช้ -

ตำราสรรพคุณยาไทยว่า โดไม่รู้ล้มมีรสกร่อยจืด สรรพคุณ ขับปัสสาวะและกระตุ้นกำหนด ใบต้มน้ำกินเป็นยาขับพยาธิไส้เดือน^[16] ใบบดกับพริกไทยแก้อาเจียนและแก้ปวดฟัน^[17] ทั้งต้นมีรสกร่อยขื่น บำรุงความกำหนัด เป็นยาขับปัสสาวะ ขับน้ำเหลืองเสีย แก้ไข้ แก้บิด แก้ดีซ่าน แก้ไอ บำรุงหัวใจ แก้วัณโรค แก้เหน็บชา แก้กามโรคในสตรี^[17,18]

ข้อมูลจากการศึกษาวิจัยพรีคลินิกพบว่า สารสกัดแอลกอฮอล์ของโตไม้รู้ล้มมีฤทธิ์ยับยั้งเชื้อแบคทีเรีย *Staphylococcus aureus*^[13,19, 20] ต้านมะเร็ง^[7] ปกป้องตับ^[21] ต้านการอักเสบในหนูทดลอง^[22] และลดระดับน้ำตาลกลูโคสในเลือดของหนูที่ถูกเหนี่ยวนำให้เกิดเบาหวานด้วยสเตปโทโซโทซิน (streptozotocin)^[23] นอกจากนี้ ยังพบว่าโตไม้รู้ล้มสามารถเพิ่มกำหนัด (libido) ในหนูเพศผู้^[22]

ข้อห้ามใช้ -

คำเตือน -

ขนาดและวิธีใช้ -

ข้อควรระวัง -

ขนาดและวิธีใช้

หมายเหตุ

1. หมอพื้นบ้านนิยมใช้โตไม้รู้ล้มเตรียมเป็นยาตองเหล้า โดยผสมกับกำลังเสือโคร่ง (*Zizyphus attopoensis* Pierre) และม้ากระที่บโ

(*Ficus foveolata* Wall.) ต้มแก้ปวดเมื่อย บำรุงกำลัง หรือใช้ต้นแห้ง 6 กรัม แขน้ำร้อนประมาณ 1 แก้ว (300 มิลลิเมตร) นาน 30 นาที รินเอาน้ำดื่มแก้เจ็บคอ หรือจะบดเป็นผง ปั้นเป็นเม็ดไว้กินก็ได้, หรือใช้ต้นสด 30 กรัม ต้มเอาน้ำดื่ม แก้ท้องน้ำเหลืองอักเสบ, หรือใช้ต้นสด ตำผสมเกลือเล็กน้อย ละลายน้ำส้มสายชูพอข้น พอก แก้ฝีบวมหรือฝีเป็นหนอง, หรือใช้ต้นสด 25 กรัม ใส่ น้ำ 1 ขวด และเหล้าขาว 1 ขวด ต้มดื่ม แก้ฝีฝักบัว หรือใช้ต้นสดต้มกับน้ำ เอาน้ำล้างหัวฝีที่แตก^[22]

2. ผลการทดสอบความเป็นพิษพบว่า น้ำต้มหรือสารสกัดเอทานอลร้อยละ 50 ของโตไม้รู้ล้มไม่มีพิษ เมื่อให้หนูถีบจักรกินแม้จะให้ในขนาดสูงถึง 6 กรัมต่อกิโลกรัม และพบว่าขนาดของสารสกัดทั้งสองชนิดที่ทำให้หนูถีบจักรตายร้อยละ 50 (LD₅₀) มีค่ามากกว่า 2 กรัมต่อกิโลกรัมเมื่อนำเข้าทางช่องท้อง^[15]

โตไม่รู้ล้ม *Elephantopus scaber* L.

ลำต้น กิ่ง ใบ และดอก

โตไม่รู้ล้ม *Elephantopus scaber* L.

ลำต้น กิ่ง ใบ และดอก

เอกสารอ้างอิง

1. สมาคมโรงเรียนแพทย์แผนโบราณในประเทศไทย สำนักวัดพระเชตุพนฯ. ประมวลสรรพคุณยาไทย (ภาคสอง) ว่าด้วยพฤกษชาติ วัตถุธาตุ และสัตว์วัตถุานาชนิด. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อภิลพทยา. 2510. หน้า. 210-1
2. ส่วนพฤกษศาสตร์ป่าไม้ สำนักวิชาการป่าไม้ กรมป่าไม้. ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย เต็ม สมิตินันท์ (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544). กรุงเทพฯ: บริษัทประชาชน จำกัด. 2544. หน้า 216.
3. De Padua LS, Bunyapraphatsara N, Lemmens RHMJ, editors. Plant resources of south - east Asia No.12(1). Medicinal and poisonous plants. Leiden (Netherlands): Backhuys Publishers. 1999. p. 253.
4. Backer CA, Bakhuizen van den Brink RC. Euphorbiaceae. Flora of Java. Vol. 2. Groningen (The Netherlands): Wolters- Noordhoff N.V. 1965. p. 374-5.
5. Grierson AJC. Compositae. In: Dasanayake MD, Fosberg FR. (editors). A Revised Handbook to the Flora of Ceylon. Vol. 1. Rotterdam: AA Balkema. 1980. p. 135-6.
6. But PP, Hon P, Cao H, Chan TWD, Wu B, Mak TCW, Che C. Sesquiterpene lactones from *Elephantopus scaber*. Phytochemistry. 1997;44(1):113-6.
7. Xu G, Liang Q, Gong Z, Yu W, HJe S, Xi L. Antitumor activities of the four sesquiterpene lactones from *Elephantopus scaber* L. Exp Oncol. 2006;28(2):106-9.
8. Sim KY, Lee HT. Constituents of *Elephantopus scaber* (compositae) Phytochemistry. 1969;8(5):933-4.
9. Jakupovic J, Jia Y, Zdero C, Warning U, Bohlmann F, Jones SB. Germacranolides from *Elephantopus scaber*. Phytomedicine. 1987;26(5):1467-9.
10. De Silva LB, Herath WHMW, Jennings RC, Mahendrant M, Wannigama GE. A new sesquiterpene lactone from *Elephantopus scaber*. Phytochemistry. 1982;21(5):1173-5.
11. Hisham A, Pieters I, Claeys M, Dommissie R, VandenBD, Vlietinck A. Guaianolide Glucosides from *Elephantopus scaber*. 1992;58(5):474-5.
12. Bohlmann E, Zdero C. Report on a new curcumene derivatives from *Elephantopus mollis* H.B.K. *Chemische Berichet*. 1976;109:3956-7.
13. Jasmine R, Daisy P, Selvakumar BN. Evaluating the antibacterial activity of *Elephantopus scaber* extracts on clinical isolates of β -lactamase producing methicillin resistant *Staphylococcus aureus* from UTI patients. Int J Pharmacol. 2007;3(2):165-9.
14. Daisy P, Jasmine R, Ignacimuthu S, Murugan E. A novel steroid from *Elephantopus scaber* L. an ethnomedicinal plant with antidiabetic activity. Phytomedicine. 2009;16(2-3):252-7.
15. Poli A, Nicolau M, Simões CMO, Nicolau RMR, Zanin M. Preliminary pharmacologic evaluation of crude whole plant extracts of *Elephantopus scaber*. Part I: in vivo studies. J Ethnopharmacol. 1992;37(1):71-6.
16. พร้อมจิต ศรีลัมพ์, รุ่งระวี เต็มศิริฤกษ์กุล, วงศ์สถิตย์ นั้วกุล, อาทร รื้อไพบูลย์, สมภพ ประธานธรรักษ์, จุฑามณี จารุจินดา, เพชรรัตน์ พงษ์เจริญสุข, กองบรรณาธิการ. สมุนไพรสวนสิริรุกษชาติ. กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด. 2535. หน้า 104.
17. เพ็ญมา ททรัพย์เจริญ, บรรณาธิการ. สมุนไพรในอุทยานแห่งชาติภาคเหนือ. กรุงเทพฯ: บริษัทสามเจริญพาณิชย์ (กรุงเทพฯ) จำกัด. 2549. หน้า 112.
18. นันทวัน บุญยะประณีตและอรนุช โชคชัยเจริญพร, บรรณาธิการ. สมุนไพรไม้พื้นบ้าน เล่ม 2. กรุงเทพฯ: บริษัทประชาชน จำกัด. 2551. หน้า 32-35.
19. Avani K, Neeta S. A study of the antimicrobial activity of *Elephantopus scaber*. Indian J Pharm. 2005;37:126-7.
20. Daisy P, Mathew S, Suveena S, Rayan NA. A novel terpenoid from *Elephantopus scaber* - antibacterial activity on *Staphylococcus aureus*: a substantiate computational approach. Inter J Biomed Sci. 2008;4(3):196-03.
21. Nataraj KS, Reddy KS, Prashanth K, Swamy BMV. Hepatoprotective potential of root extracts of *Elephantopus scaber* L on D-galactosamine/lipopolysaccharide induced hepatitis in rats. Inter J Infect Diseases. 2009;13(1):S61.
- 22.ฐานข้อมูลสมุนไพร. คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. เข้าถึงได้จาก <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=143> สืบค้น 9 พฤษภาคม 2554.
23. Daisy P. Comparative studies on the different leaf extracts of *Elephantopus scaber* L. on STZ-induced diabetic rats. Eur J Sci Res. 2009;32(3):304-13.